

legnagyobb számban a Népszabadságban láttak napvilágot). Némelyik munkáját több változatban is megírta, könyvében jegyzetekkel kikerekítette, sőt vélhetőleg a kötetbe külön változatot is írt. E körülmény azt a szándékát demonstrálja, miszerint — és nem egyszerűen az újságírói munka melléktermékeként — valóban a „magyar lant” dicséretét óhajtotta könyvbe foglalni, s irodalomfelfogásáról, a magyar költészet értékeiről kívánt vallomást tenni egy hosszú írói pálya évtizedeinek termését betakarítva. Ha megközelítése egyéni is, s e jellegnek megfelelően erőteljesebben érvényesül a személyiség, mint a szorosabban vett szakmában, a maga más látószögével el nem hanyagolható hozzájárulás költészetünk értékeinek, karakterisztikumainak jobb megismeréséhez. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984*)

WÉBER ANTAL

SZÁVAI JÁNOS: ZSENDÜL-E A FÜGEFA ÁGA?

Tanulságos, szép, hiányt pótló kötetet tett közzé Szávai János. A címével „ősi képet” idéz, miközben azt a célt tűzi maga elé, hogy prózairodalmunk fejlődésének, kivirulásának esélyeit vizsgálja. „A líra, melynek óriásai élnek köztünk, csak nekünk terem. Vajon a prózától többet várhatunk-e?” Ez az állítás és ez a kérdés határozza meg szemléletét, érdeklődését; szerencsére nem követi a műfajok szembeállításának és hierarchizálásának divatját, nem a költészet rovására akarja bizonygatni újabb prózairodalmunk életképességét. Igazolja, hogy finoman érzékeny „az epika csodája” iránt, amelyet leginkább az *idő* revelatív megjelenítésében lát. Aránylag rövid recenziókból, kritikákból, esszékből áll a gyűjtemény, de az az állandó figyelem, amely a közvetlen tárgyon túl a modern elbeszélő próza hazai történetének és poétikai összefüggésrendszerének egészét tartja szem előtt, a kurtább írások érdekét és értékét is megnöveli, Szávai historikus és elméleti invenciója bennük is érvényesen megmutatkozik.

A *Regény vagy emlékezés?* című első fejezet „memoáirodalmunk új virágkorát” mutatja be. A szerző ebben a témában különösen otthonos, az önéletírásról szóló monográfiája tudvalévően nélkülözhetetlen kézikönyvvé, afféle alapművé vált. Ezúttal író, költő és politikus, építész, szobrász, parasztasszony és mások alaposan elemzett műveinek tanúságával bizonyítja „egy műfaj újraéledését s jelentősé-

gének növekedését” az utolsó tíz-tizenöt év magyar irodalmában. Természetesen mindig érdemes ellenőrizni, olvasmányemlékeinkkel egybevetni az olyan megállapításokat, mint pl. hogy az előző korszakokban „nagyobb időközökkel, kevés összefüggést mutatva követik egymást” a memoárok; ha mondjuk az 1848–49 utáni évtizedek részben már újra kiadott emlékiratirodalmát idézzük magunk elé, nem biztos, hogy ezt az anyagot szegényebbnek találjuk a legutóbbi korszak termésénél. Vagy az 1930-as, 1940-es években egymást követték Móricz, Babits, Kodolányi, Veres Péter, Sinka, Illyés, Márai és mások önéletrajzi emlékekre épülő prózai művei. Szávai egyébként higgadtan és kellő mértéket tartva értékeli az emlékirat műfaját, amikor kimondja róla: „a regénnyel ugyan nem versenghet, de a közel-múlt tanúsága szerint egyre fontosabb helyet foglal el prózai elbeszélő irodalmunkban”.

Az emlékirat-fejezetben főleg idősebb kortársaink (köztük Déry, Illyés, Németh László, Bernáth Aurél) műveire esik nagyobb hangsúly, a *Regények* ciklus — talán Rónay György és Szobotka Tibor kivételével — ha nem is a „fiatal”, de a mai, a kortárs magyar irodalmat idézi fel, Lengyel Péter, Bereményi Géza, Ács Margit, Balázs József műveiről szól. Egyetértünk Gion Nándor méltatásával a *Művész és történelem* főcímű értekezésben, amely a nagyepikának, az idő kifejezése műfajának, „egy nagyobb közösség s egy életforma határozott képe” megrajzolásának előnyeit domborítja ki meggyőzően, mintegy a magyar realista regény egyik termékeny lehetőségének modelljeként. Itt érdemes megjegyezni: a francia esszé- és tanulmányirodalom hagyományához kötődő és főleg műfaji, poétikai kategóriákban gondolkodó Szávai nagyon is figyel az „ötágú síp” illyési gondolatára, a határainkon kívüli magyar irodalom teljesítményeire, amit a Gion-tanulmányon kívül a Panek Zoltánról szóló vagy a *Jugoszláviai magyar elbeszélőket* ismertető, más ciklusokba sorolt esszék is igazolnak. A külföldi magyar irodalmak iránti szeretet nála nem fokozódik behódoló túlértékeléssé, egyetértően idézhetjük pl. a jugoszláviai magyar novellisták egyik antológiájáról szóló ítéletét: „Kiemelkedő alkotót, legalábbis az itt közölt írások alapján, egyet sem találunk a szerzők közt, viszont az egész kötetet igen jó átlag jellemzi.” Sajnálhatjuk, de nem kérhetjük számon néhány igazán nagy mű, köztük az erdélyi Szilágyi Istvánnak az Előszóban is említett regénye kimaradását. Amit viszont Brasnyó Istvánban és néhány társában dicsér: a „sokatmondó szűkszavúság”, „a különöst a banálissal vegyítő módszer”, „a jelentéktelen, köznapi téma” Goethe javasolta megemlése valóban a mai magyar elbeszélés egyik legjobb esélyű típusa.

Már az *Új utak* című fejezetben föltűnik, a *Novellákban* pedig tovább erősödik és tartós meggyőződésünkké válik az a fölismerés,

hogy Szávai egyik legfőbb erénye a poétikai terminológiát megújító eredetiség, egyszerűbben szólva az a képesség, hogy új jelenségeket új elnevezésekkel tegyen emlékezetessé és vésse be őket tudatunkba. Mészöly Miklósról írott esszéjének már a főcíme — *Kamera és nyomozás* — egyszeri, az ábrázolt író világképéhez és stílusához szabott novellatipológiát ígér, s ezt az ígéretet a tanulmány teljesíti is, a „film-elbeszélésnek” meg a „nyomozás-elbeszélésnek” konzekvens megkülönböztetésével; ezzel nem állítjuk, hogy pl. a nagyszerű *Szárnyas lovak* meggyőzően beilleszthető lenne e típusok valamelyikébe. De a Mészöly-esszében Szávai módszerének más erényei is megnyilatkoznak: az egész életmű ismeretében finom összehasonlításokat tesz egy-egy téma vagy szűzsé régebbi és újabb földolgozása között; találóak világirodalmi utalásai, melyek a groteszk és az abszurd ihletését, a Hemingway-kultuszt, a francia „új regényt”, majd a mind-ebből építkező és mindezen túl a saját formáját, stílusát, novella-típusát megtaláló írókat bemutatva fejlődésrajzzá állnak össze, az ihletések és az öntörvényű fejlődés dialektikáját tükrözik. A tetszés és a nem-tetszés, a dicséret és a kritika józan arányossága tűnik ki a *Novellák* ciklusból, kivált ahol konkrét összehasonlításra kerít sort, mint pl. Tárnok Zoltán és Temesi Ferenc kötete között, a *Változatok a novellára, I.* című kritikában. Mindezt szépen, érzékletesen, tömören fogalmazza meg, a modern tudományos irányzatok nyelvezetét össze tudja egyeztetni azzal a nemes esszéizmussal, amelyet — más mesterekkel együtt — leginkább példaképétől, Gyergyai Alberttől tanulhatott meg.

A kötetzáró tanulmány (*Novellatípusok a mai magyar irodalomban*) összegzésre vállalkozik, részint a novella rangját, fontosságát jelöli meg modern irodalmunkban, részint pedig a műfaj változatait kísérli meg leírni és összehasonlítani. Szempontrendszere körültekintő és árnyaltos, terminológiája rugalmas, továbbfejleszhető. A típusokat körülírva egyaránt figyel az anekdota és a cselekményesség fontosságára vagy háttérbe szorulására, a nézőpont, a tónus, az előadásmód milyenségére, a hagyományos vagy az attól eltérő „rendező elv kiválasztására” a szerkesztésben és a hangnemben; az egypercesek és a kisregény felé táguló elbeszélések kontrasztjára főlegyenve a novella terjedelmét, hosszúságát is figyelembe veszi „a rendelkezésre álló anyag tipizálásakor”. Típus-elnevezésein (pl. a kétdimenziós realista, a vízió- és a kirakós novella stb.) még sokat tünődhetünk, de végkövetkeztetését — nem megfélekezve persze a korszak néhány pompás új regényéről — oszthatjuk: „a lírával s a memoárral együtt, az utolsó évtized legértékesebb alkotásai” alighanem a novella műfajában születtek meg.

CSÚRÖS MIKLÓS